

Adam Walny – artysta osobny. Charakterystyka twórczości

Początki i formowanie drogi artystycznej

Droga artystyczna Adama Walnego od początku przebiegała poza głównym nurtem instytucjonalnego teatru lalek. Jego zainteresowanie lalką wyrosło nie z akademickiej animacji, lecz z **rzemiosła snycerskiego**, pracy z materiałem, oporu materii i fizycznego wysiłku. Wrażliwość Walnego kształtowały spotkania z wybitnymi indywidualnościami światowego lalkarstwa i teatru formy – Albrechtem Roserem, Massimo Schusterem, Antonem Anderlem, Henkiem Boerwinklem – oraz inspiracje tradycjami pozazachodnimi (wayang kulit), commedią dell’arte i twórczością Daria Fo. Równolegle narastał jego bunt wobec polskiego modelu kształcenia lalkarzy i funkcjonowania teatrów instytucjonalnych, które – jak wielokrotnie podkreślał – ograniczają osobiste poszukiwania twórców-lalkarzy, co zmusza niezależnych artystów do pracy poza tymi strukturami, często na festiwalach w kraju i za granicą.

To napięcie między fascynacją lalką jako bytem autonomicznym a rozczarowaniem systemem instytucjonalnym stało się fundamentem jego późniejszej postawy artystycznej: **off-lalkarza, artysty-autentyka, wędrownego performerera i rzemieślnika w jednej osobie**.

Walny-Teatr – profil działalności

Walny-Teatr działa nieprzerwanie od 1995 roku.

W tym czasie zagrał na **ponad 300 festiwalach w Polsce i na świecie**, realizując **18 autorskich spektakli** w pionierskich technikach teatru przedmiotu i animacji materii, m.in.:

- marionety podwodne
- pałuby (wielkoformatowe figury animowane)
- kino manualne
- figury-instrumenty
- nadmarionety klawiszowe
- obiekty wielofunkcyjne i transformujące się

Teatr funkcjonuje zarówno w **przestrzeniach studyjnych, plenerowych, instytucjonalnych i niezależnych**, prowadząc równolegle działalność **laboratoryjną, edukacyjną i społeczną**. W 2012 roku spektaklem *Opus Hamlet* Adam Walny **otwierał scenę lalkową Zamku Elsynor**, symbolicznie wpisując swój teatr w przestrzeń źródłową dramatu Szekspira.

Rozwiązania lalkowe Walnego wykorzystywane są nie tylko w teatrach lalek, lecz także w **teatrach dramatycznych, muzycznych, tańca i pantomimy**, co potwierdza uniwersalność jego języka scenicznego.

Metoda pracy – lalka jako scena i partner

Adam Walny jest twórcą totalnym: **sam projektuje, konstruuje i animuje lalki**, często będąc jedynym wykonawcą spektaklu. Proces twórczy rozpoczyna się w pracowni – w bezpośrednim dialogu z materiałem: drewnem, metalem, papierem, tkaniną. Ślady dłuta, piły, spawy i łączenia nie są maskowane – stają się częścią dramaturgii.

Lalki Walnego są **nieforemne, kalekie, hybrydalne**, balansujące między ludzkim i nieludzkim, sacrum i profanum. Ich ciała ulegają przemianom: rozpadają się, zrastają z przedmiotami, przechodzą metamorfozy, ujawniając fundamentalne napięcie między życiem a rozpadem. Animator nie ukrywa się – jego fizyczna obecność współtworzy znaczenie. To teatr **widocznej pracy i widocznej odpowiedzialności**.

Groteska, mit i czarny humor

Estetyka Walnego opiera się na **grotesce** – formie, która umożliwia jednocześnie istnienie śmiechu i grozy. Humor bywa absurdalny, cyrkowy, ludowy, ale zawsze podszyty jest doświadczeniem przemocy, śmierci i winy. Teatr Walnego **nie moralizuje**, nie formułuje tezy – **obnaża mechanizmy**: władzy, historii, religii, odpowiedzialności zbiorowej.

Jego spektakle często przyjmują formę **epickich opowieści-mitów**, teatralnych apokryfów, w których Biblia, Szekspir czy Cervantes zostają przepisani na język materii, obrazu i rytuału.

Wybrane realizacje autorskie – estetyka w praktyce

Hamlet / Opus Hamlet

Spektakl w autorskiej technice **marionetek podwodnych**, wiernie przywołujący dramat królewskiego syna nawiedzanego przez Ducha Ojca. Tragizm Hamleta realizuje się w **balansie wodnych figur**, pauzach i trwaniu obrazu. Spektakl prezentowany był m.in. na festiwalu **Apokaliptikon**.

Pomysł, inscenizacja i wykonanie: Adam Walny

Muzyka: Lars Kynde

Dziadek

Spektakl oparty na autentycznych notatkach dziadka artysty. Retrospekcja życia, rozpoczynająca się pogrzebem i kończąca narodzinami wnuka. Relacja Dziadka i Wnuka (lalka–lalkarz) staje się osią dramaturgiczną. Wykorzystuje **kukły, marionetki, pacyny i przedmioty trickowe**, które na oczach widza zmieniają funkcję.

Prezentowany m.in. w ramach inicjatywy **Cyrk na Kółkach**.

(od 9 lat)

Noe

Spektakl o dyrygencie, który zostaje sam z instrumentami i publicznością wobec nieuchronnego końca. Teatr-koncert, w którym **figury-instrumenty** stają się nośnikami

opowieści o potopie, odpowiedzialności i ucieczce. Widzowie zostają wciągnięci w grę odwlekania końca.

Premiera: **Międzynarodowy Festiwal Wertep, 2015**

Kobieta z wydm

Spektakl w technice **figur kinetycznych** inspirowanych owadami, według Abe Kobo. Opowieść o iluzji sztuki i poświęceniu życia estetyce.

Cudowni Mężczyźni z Korbką

Kino manualne ożywiające rysunki Adama Walnego do wierszy Andrzeja Waligórskiego. Bohaterem jest **Dreptak** – figura błazna i komentatora świata.

Pasja według Judasza

Spektakl w technice **marionety bezpośredniej** o relacji mistrza i ucznia, rozczarowaniu i zdradzie. Judasz animuje figurę Mistrza, która wymyka się jego wyobrażeniom.

Gould- wariacje

Spektakl z wykorzystaniem **nadmarionety klawiszowej** animowanej przez koncertowy fortepian. Glenn Gould zostaje „wydobyty” z instrumentu jako marioneta-widmo. Monumentalna metafora testamentu artysty.

Don Kichote!

Kino manualne – szkice piórkiem poruszane światłem. Sancho Pansa jako analfabeta-rysownik opowiada mit Don Kichota, nobilitując siebie do roli apostoła.

Misterium Narodzenia

Spektakl w konwencji **średniowiecznego misterium ludowego**, z użyciem 30 lalek i żywej muzyki pasterskiej. Humor, apokryf i sacrum splatają się w opowieści o narodzeniu.

Nagrody m.in.:

Ogólnopolski Festiwal Teatrów Niezależnych (2007),

Międzynarodowy Festiwal „Lalka też człowiek” (2007)

Makbet – kulminacja estetyki Walnego

Makbet (prem. 2 VII 2025, Walny-Teatr, Dziegiel, Międzynarodowy Festiwal Szekspirowski w Gdańsku) stanowi **szczytową realizację estetyki Adama Walnego**. Tragedia zostaje radykalnie skondensowana – skrót akcji i charakterów wydobywa istotę dramatu: **nie naturę człowieka, lecz mroczną strukturę świata**.

Centralnym tworzywem spektaklu jest **gлина**. Walny jako performer ugniata ją na oczach widza, tworząc zdeformowane głowy i kadłuby – figury ubezwłasnowolnienia, przemocy i

fatalizmu. Dialog z postacią Reżysera (Krzysztof Zemło) wprowadza jawny plan teatralizacji: **Rzemieślnik i Reżyser**, materia i refleksja, fizyczna praca i dystans.

Muzyka Witolda Walnego, instalacje wideo, maski Wiedźm i obecność dziecka w finale budują przejmującą metaforę świata „w przechodnim półcieniu”. To teatr gęsty, precyzyjny, brutalnie uczciwy – **bezlitosny wobec iluzji władzy i sensu**.

Wielki Teatrzyk Świata (1997–1999)

W 1997 roku Adam Walny zakłada **Wielki Teatrzyk Świata** i realizuje spektakl *Taniec śmierci* według Ingmara Bergmana, później przekształcony w autorski *Kuglarz i Śmierć*. To moment przełomowy, w którym krystalizują się najważniejsze cechy jego teatru.

Na scenie pojawiają się **kilkumetrowe figury z drewna, papieru, metalu i sznurka** – ciężkie, nieforemne, z wnękami, szufladami i ruchomymi fragmentami ciała. Ich estetyka balansuje między sacrum i profanum, groteską i memento mori. Motyw **śmierci splecionej z kuglarstwem**, błazeństwa z eschatologią, na stałe wejdzie do repertuaru Walnego. Sam artysta wciela się w figurę błazna-opowiadacza, zonglera historii, w których ludyczna zabawa odsłania brutalne mechanizmy historii i ludzkiej przemocy.

Walny-Teatr i tożsamość wędrownego lalkarza (od 1999)

W 1999 roku artysta rozpoczyna działalność pod szyldem **Walny-Teatr**. Ostatecznie określa swoją tożsamość jako twórcy niezależnego, kontynuatora tradycji **wędrownych solistów lalkarzy**, którzy łączą role rzemieślnika, performerera, reżysera, scenografa i organizatora.

Powstają kolejne autorskie spektakle: *Motyl. Inspiracje biblijne* (2000), *Genesis* (2001), *Misterium Narodzenia* (2007), *Dziadek* (2009), *Hamlet* (2010), *Dyktator* (2012), *Noe*, *Opus. Hamlet*, a w 2025 roku *Makbet*. Te realizacje tworzą spójną mitologię teatru Walnego – **epickiego teatru lalek i przedmiotu**, w którym klasyczne mity, Biblia i Szekspir zostają przepisane na język materii, ruchu i obrazu.

Lalka jako scena i byt autonomiczny

Centralnym elementem twórczości Walnego jest **lalka rozumiana nie jako imitacja aktora, lecz jako samodzielna scena zdarzeń**. Artysta obnaża mechanizm animacji, nie ukrywa obecności animatora, ale jednocześnie poszukuje momentów, w których lalka zdaje się uniezależnić od ludzkiej ręki – poprzez ciężar, balans, grawitację, opór materiału.

Jego lalki – często Boschowskie w wyrazie – są **kalekie, powykręcane, hybrydalne**, łączące ludzkie i nie-ludzkie, piękno i brzydotę. Drewno, ulubiony materiał Walnego, zachowuje surowość i ślady narzędzi. Metal, papier, tkanina i przedmioty codziennego użytku budują świat, w którym transformacja jest zasadą istnienia. Ciała lalek rozpadają się, przekształcają w studnie, wiadra, instrumenty, maszyny – stając się nośnikami pamięci i metafory ludzkiego losu.

Walny tworzy **autorską mitologię lalki**, w której wyraża ona lęki, tęsknoty i sprzeczności człowieka „wygnanego z Edenu”, odrzucając idealizację na rzecz groteski, ekspresji instynktu i żywiołu.

Teatr w drodze – widz jako współuczestnik

Istotnym wymiarem działalności Walnego jest **wędrowność**. Jego teatr przychodzi do widza: na wieś, łąki, place, do domów kultury i przestrzeni nieoczywistych. W tych sytuacjach granica między artystą a odbiorcą zaciera się – widzowie stają się współperformerami, uczestnikami procesu, często jeszcze przed oficjalnym spektaklem.

Obok przedstawień Walny realizuje **rozbudowane działania edukacyjne i społeczne**: warsztaty, programy terapeutyczne, Lalkobus (z Krzysztofem Zemłą), Instytut Sztuki Lalkarskiej i Teatru Przedmiotu w Ryglicach, Pracownię Teatru Przedmiotu, Święto Głupców czy projekt *Kaskaderzy Teatru*.

Dialog z instytucją

Choć pozostaje artystą offowym, Walny okresowo współpracuje z teatrami instytucjonalnymi – głównie jako scenograf, rzadziej reżyser. W tych realizacjach (*Jesus Christ Superstar*, *Prometeusz*, *Przygody Barona Münchhausena*, *Janosik*, *Mikrokosmos*, *Don Kichot*) wykorzystuje skalę i możliwości techniczne instytucji, tworząc monumentalne konstrukcje, animowane maszyny i figury wymagające pracy zespołowej. Są to jednak „romanse” z instytucją – jego zasadniczy język artystyczny pozostaje związany z teatrem autorskim.

Estetyka i metoda pracy Adama Walnego

Twórczość Adama Walnego opiera się na konsekwentnie rozwijanej **estetyce teatru lalek i przedmiotu**, w której materia, forma i proces animacji mają rangę równą – a często wyższą – niż słowo. Walny postrzega lalkę nie jako imitację aktora, lecz jako **autonomiczny byt sceniczny**, obdarzony własną dramaturgią, ciężarem, pamięcią i oporem wobec animującej go ręki. Jego teatr jest teatrem **widocznej pracy**, w którym mechanizm animacji nie zostaje ukryty, lecz staje się integralnym elementem znaczenia.

Centralnym aspektem estetyki Walnego jest **fizyczność materii**. Drewno, metal, papier, tkanina i przedmioty codziennego użytku zachowują swoją surowość, ciężar i fakturę. Ślady dłuta, piły, łączeń i prowizorycznych konstrukcji nie są maskowane – przeciwnie, budują sens sceniczny. Lalki często przyjmują formy kalekie, zdeformowane, hybrydalne, balansujące między tym, co ludzkie i nieludzkie. Ich ciała ulegają transformacjom, rozpadają się, przekształcają w przedmioty lub maszyny, co wpisuje się w charakterystyczną dla Walnego poetykę **metamorfozy i niestabilności istnienia**.

Metoda pracy Walnego wyrasta z połączenia **rzemiosła i performansu**. Artysta jest jednocześnie konstruktorem, rzeźbiarzem, animatorem i aktorem. Proces twórczy rozpoczyna się w pracowni – od bezpośredniego kontaktu z materiałem – a kończy na scenie, gdzie lalka i aktor współistnieją w relacji napięcia. Animator nie znika, nie udaje neutralności; jego fizyczna obecność współtworzy świat przedstawiony. Często przybiera postać błazna, kuglarza, narratora – figury pośredniczącej między opowieścią a widzem.

Charakterystycznym rysem estetyki Walnego jest **łączenie groteski z wymiarem metafizycznym**. Humor – często czarny, absurdalny, cyrkowy – funkcjonuje jako narzędzie demaskacji. Śmiech szybko odsłania swoją drugą stronę: lęk, przemoc, doświadczenie śmierci, uwikłanie jednostki w mechanizmy historii i władzy. Teatr Walnego nie moralizuje i nie formułuje jednoznacznych tez; zamiast tego konstruuje **obrazy-rytuały**, w których sacrum przenika się z profanum, a karnawałowa forma staje się nośnikiem gorzkiej refleksji.

Istotnym elementem jego metody jest także **epickość narracji**. Walny chętnie sięga po mity, Biblię, dramat klasyczny i teksty o charakterze balladowym, przepisując je na język materii i obrazu. Słowo bywa ograniczone do minimum, podporządkowane rytmowi scenicznych etiud, gestowi, pauzie i trwaniu. Teatr staje się przestrzenią doświadczenia, a nie ilustracją tekstu.

„Szkoła katów” – realizacja w Teatrze Lalek Rabcio

Spektakl „Szkoła katów” w Teatrze Lalek Rabcio stanowi wyraziste rozwinięcie estetyki i metody pracy Adama Walnego. To **błyskotliwa, mroczna groteska o mechanizmach władzy, przemocy i ludzkiego uwikłania w system**, oparta na tekstach Andrzeja Waligórskiego. Absurdalny humor, poetyka czarnej satyry i pozorna lekkość narracji kontrastują tu z gorzkim przesłaniem dotyczącym odpowiedzialności, konformizmu i systemowego okrucieństwa.

Spektakl wykorzystuje **lalkę, przedmiot i animowaną materię jako pełnoprawnych bohaterów sceny**. Figury egzaminacyjne – lalki-artefakty – stają się nośnikami opowieści o przemocy zinstytucjonalizowanej, przedstawionej w formie parodii edukacyjnego rytuału. Surowa forma sceniczna, widoczna animacja i intensywna fizyczna obecność aktora-animatora budują świat na granicy jawy i koszmaru. Groteska nie osłabia przekazu – przeciwnie, wzmacnia go, uruchamiając mechanizm śmiechu, który szybko zamienia się w refleksję.

W realizacji „Szkoły katów” Adam Walny nie tylko odpowiada za scenografię i reżyserię, lecz **osobiście wykonuje wszystkie lalki w pracowni Teatru Lalek Rabcio**. Ten fakt podkreśla rzemieślniczy i autorski charakter spektaklu – każda figura nosi ślad ręki twórcy, a materia staje się zapisem procesu pracy. Lalki nie są dekoracją ani rekwizytem; są współtwórcami dramaturgii, obiektami performującymi sens.

„Szkoła katów” wpisuje się w konsekwentnie rozwijaną przez Walnego estetykę teatru, który **nie moralizuje, lecz bezlitośnie obnaża**. Poprzez groteskę, widoczny mechanizm animacji i surową materialność spektakl stawia widza wobec pytań o naturę przemocy, rolę instytucji i odpowiedzialność jednostki – pozostawiając przestrzeń na własną interpretację.

Autor: Andrzej Waligórski

Scenariusz i reżyseria: Adam Walny

Scenografia i lalki: Adam Walny

Muzyka: Daniel Malchar, Kamil Malchar

Obsada: Agnieszka Kwiatkowska, Filip Bochenek, Łukasz Łęcki, Piotr Serafin, Bartłomiej Zdeb

Epicki teatr lalek i współczesność

Twórczość Walnego wpisuje się w szerszy nurt współczesnego „czasu lalki” – performansu materii i przedmiotu. Jego teatr jest **epicki, mitotwórczy, fizyczny**, oparty na obrazie, rytmie i długim trwaniu. Opowiada o ludzkich próbach zapanowania nad światem, o władzy, śmierci, winie i odpowiedzialności, unikając dydaktyzmu na rzecz doświadczenia.

Podsumowanie

Adam Walny to twórca **konsekwentnie osobny**, który przez ponad trzy dekady buduje teatr poza instytucjonalnym centrum, wierny etosowi wędrownego lalkarza. Jego działalność stanowi żywy dowód na to, że **historia teatru lalek nie toczy się wyłącznie w murach instytucji**, lecz w doświadczeniu spotkania, pamięci materii i odpowiedzialności artysty za własne dzieło. To teatr ciężki – dosłownie i metaforycznie – dźwigany na plecach, ale dzięki temu głęboko zakorzeniony w ludzkim doświadczeniu.